

Ks. IRENEUSZ ANDRZEJ CELARY¹

UŚ KATOWICE

PIEKARY ŚLĄSKIE JAKO FENOMEN DUSZPASTERSTWA RELIGIJNO-SPOŁECZNEGO MĘŻCZYZN I MŁODZIEŃCÓW

Treść: Wstęp; 1. Zarys historii sanktuarium piekarskiego; 2. Określenia i tytuły Matki Bożej Piekarskiej; 3. Wymiar religijno-społeczny kultu Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej; 4. Główne tematy religijno-społeczne poruszane przez biskupów katowickich podczas stanowych pielgrzymek mężczyzn i młodzieńców do Piekar Śląskich w ostatnich dziesięcioleciach; Zakończenie; Streszczenie; Summary: *The shrine of Piekary Śląskie as a phenomenon of the religious and social pastoral care of men and young men*; Bibliografia.

Słowa kluczowe: Piekary Śląskie, sanktuarium maryjne, pielgrzymka, duszpasterstwo mężczyzn.

Keywords: Piekary Śląskie, shrine of our lady, pilgrimage, men's pastoral care.

Wstęp

W *Leksykonie teologii pastoralnej* czytamy, że duszpasterstwo stanowi zorganizowaną działalność Kościoła, w której urzeczywistnia się – poprzez służbę człowiekowi – zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa, pragnącego objąć swoim zasięgiem

¹ IRENEUSZ ANDRZEJ CELARY, prezbiter archidiecezji katowickiej, prof. dr hab., pracownik Instytutu Nauk Teologicznych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Specjalizuje się w liturgice oraz teologii pastoralnej. Od 1 stycznia 2025 roku redaktor naczelny czasopisma „Studia Pastoralne”. ORCID: 0000-0003-1999-9769.

wszystkie grupy wiernych. Wszelkie uwarunkowania historyczne, społeczne oraz kulturowe każdej epoki wyznaczają tę działalność Kościoła nowe wyzwania oraz decydują o różnym rozłożeniu akcentów w tej posłudze². Według papieża Franciszka – jak to tym czytamy w adhortacji apostołskiej *Amoris laetitia* – Kościół powinien w swej posłudze duszpasterskiej „pomóc każdemu w znalezieniu jego sposobu uczestnictwa we wspólnocie kościelnej”³.

Do niedawna jeszcze w tradycyjnym modelu duszpasterstwa mocno wyodrębniano tzw. duszpasterstwa stanowe, w których – w kontekście naszych refleksji, dotyczących duszpasterstwa mężczyzn i młodzieńców – wygłaszane były dla nich nauki podczas rekolekcji parafialnych lub misji ludowych, bądź organizowane były pielgrzymki mężczyzn i młodzieńców do sanktuariów znajdujących się na terenie danej diecezji⁴. W sanktuariach tych mogą oni doświadczyć działania Bożej Opatrzności oraz wstawiennictwa Maryi, świętych lub błogosławionych. Wyjątkowość tych miejsc zawsze wynikała z obecności w nich czynnika, dzięki któremu wierni podejmowali trud nawiedzenia danego miejsca świętego⁵.

W archidiecezji katowickiej takim miejscem sanktuaryjnym są Piekary Śląskie, w których podczas pielgrzymek stanowych mężczyzn i kobiet do Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej, biskupi katowiccy wskazują – od wielu już dziesięcioleci – w swym przepowiadaniu na Wzgórzu Piekarskim na współczesne wyzwania społeczno-kulturowe, przed którymi stoją wiernymi obu stanów⁶. Podczas ostatniej pielgrzymki w Piekarach – w dniu 27 maja 2024 roku – abp Adrian Galbas zachęcał zgromadzonych tutaj mężczyzn i młodzieńców, aby w czasach szerzącej się sekularyzacji jeszcze obficie korzystali z tego, co oferuje im Kościół dla wzrostu wiary. Prosił także pielgrzymów o większe zaangażowanie się we wspólnotach kościelnych, w których będą oni mogli formować się do jeszcze dojrzalszej i pełniejszej

² Por. R. KAMIŃSKI, *Duszpasterstwo*, w: R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIAŁKOWSKI (red.), *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 201-203.

³ FRANCISZEK, Adhortacja apostołska *Amoris laetitia*, Wrocław 2016, nr 297.

⁴ W *Mszale rzymskim* znajdujemy formularze sprawowania liturgii, dostosowanej do potrzeb grup specjalnych. Do nich można zaliczyć pielgrzymów: wspólnotę jednoczącą ludzi ochrzczonych (wierzących), którzy pragną się dzielić miłością, rozwijać wiarę i żyć nadzieją. Spotykają się oni na liturgii, która ich łączy, i tworzą „małe wspólnoty liturgiczne”. Chodzi o to, żeby w niej zaspokoić szczególne potrzeby tych wiernych i pogłębić ich życie chrześcijańskie, zgodnie z potrzebami i formacją osób tworzących daną grupę. Wykorzystuje się wówczas wszystkie dobrodziejstwa, jakie wypływają z tego szczególnego związku duchowego lub apostołskiego, oraz z dążności do wspólnego budowania się. Por. L. KRZYŻAK, *Pielgrzymki w dokumentach i liturgii Kościoła*, „Teologia i Człowiek” 28 (2014), nr 4, s. 118-119.

⁵ Por. J.M. DYDUCH, *Pielgrzymowanie do sanktuariów w świetle przepisów kościelnych*, „Geografia i Sacrum” 1 (2005), s. 214.

⁶ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie świadectwem zaangażowania w rozwiązywanie problemów społecznych XXI wieku*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 42 (2022), s. 152.

obecności w Kościele oraz otrzymają konkretne wskazania dla uczestnictwa w dziele ewangelizacji⁷.

W niniejszym opracowaniu, dotyczącym Piekar Śląskich jako fenomenu duszpasterstwa religijno-społecznego mężczyzn i młodzieńców, uwaga nasza zostanie najpierw skupiona na krótkim przedstawieniu historii tego sanktuarium, następnie na dokonaniu analizy najbardziej znanych określeń i tytułów Matki Bożej Piekarskiej i na wyjaśnieniu, na czym polega religijno-społeczny wymiar kultu Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej. Dokonując zaś analizy wybranych przemówień abpa Damiana Zimonia oraz abpa Wiktora Skworca, wygłoszonych w ostatnich latach na Wzgórzu Piekarskim podczas majowych pielgrzymek stanowych, refleksja nasza zostanie zwrócona na wybrane treści religijno-społeczne ich nauczania, związanego z posługą duszpasterską wobec mężczyzn i młodzieńców w tym sanktuarium.

1. Zarys historii sanktuarium piekarskiego

Ten fragment naszej refleksji stanowić ma krótkie wprowadzenie do zagadnienia związanego z powyższym tematem. Chodzi o przekrojowe omówienie historii tego sanktuarium, które od wieków jest miejscem duszpasterstwa mężczyzn i kobiet, ukierunkowanym współcześnie w szczególny sposób na kwestie religijno-społeczne. Sanktuarium maryjne w Piekarach Śląskich, w mieście oddalonym o 30 km od Katowic, położone jest w przemysłowej części Górnego Śląska⁸. Początki tej parafii sięgają 1303 roku, kiedy to postawiono tu drewniany kościółek pod wezwaniem św. Bartłomieja Apostoła. Trudno dokładnie określić, kiedy w bocznej nawie tej świątyni pojawiła się ikona przedstawiająca Matkę Bożą. Prawdopodobnie została ona przyniesiona z przydrożnej kapliczki. Był to obraz namalowany na desce lipowej, przedstawiający Maryję z Jezusem, spoczywającym na jej lewym ramieniu. Nieznany jest jego autor, niemniej historycy są jednak zgodni co do tego, że ikona ta pochodzi z XV wieku⁹.

⁷ Por. Abp Galbas: *gdyby Kościół się nie upierał przy aborcji czy eutanazji, miałby lepszą prasę*, <https://www.ekai.pl/abp-galbas-gdyby-kosciol-sie-nie-upieral-przy-aborcji-czy-eutanazji-mialby-lepsza-prase/> [21.06.2024].

⁸ Leżące we wschodniej części Górnego Śląska, dzieliły Piekary od początku jego losy polityczne. Od XIV wieku ziemia ta, wchodząca w skład państwa polskiego, dostała się pod panowanie Czech, a następnie stała się integralną częścią monarchii habsburskiej. Od 1742 roku, po wojnach austriacko-pruskich, Górny Śląsk dostał się pod panowanie pruskie. Po pierwszej wojnie światowej, w wyniku powstań śląskich oraz akcji dyplomatycznej rządu polskiego, w 1922 roku część Górnego Śląska została przyłączona do Polski. Por. R. RAK, *Znaczenie sanktuarium w Piekarach dla religijno-społecznej integracji ludu górnośląskiego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 17 (1984), s. 101.

⁹ Por. J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej w Piekarach Śląskich. Studium historyczno-pastoralne*, Katowice 2011, s. 45.

Ważną datą w historii sanktuarium piekarskiego jest rok 1659, kiedy to parafia piekarska została objęta przez pochodzącego z Gliwic ks. Jakuba Roczkowskiego. Jedną z jego pierwszych decyzji jako proboszcza było przeprowadzenie remontu kościoła. W tym czasie obraz Matki Bożej z bocznego ołtarza został oczyszczony, a ponieważ z ikony tej – według kronik – wydobywał się miły zapach róż, proboszcz postanowił umieścić ją – w dniu 27 sierpnia 1659 roku – w głównym ołtarzu. Datę tę łączy się z genezą kultu maryjnego¹⁰ oraz z dynamicznym rozwojem życia religijnego w Piekarach Śląskich¹¹. W 1676 roku odnotowana została m.in. pielgrzymka mieszkańców z sąsiednich Tarnowskich Gór, którzy przybyli do Matki Bożej, prosząc o uzdrowienie i wybawienie ich od epidemii zarazy, jaka wybuchła w tym mieście. Jako dziękczynienie złożyli oni uroczyste ślubowanie corocznego pielgrzymowania do Pani Piekarskiej, tak że czynią to do dnia dzisiejszego w pierwszą niedzielę lipca. To właśnie przez mieszkańców Tarnowskich Gór cudowny obraz został po raz pierwszy nazwany jako *Mater Admirabilis*, to znaczy *Matka Przedziwna*¹².

Mając na celu dalsze ożywienie kultu maryjnego w Piekarach, ks. Roczkowski postanowił szukać wsparcia duszpasterskiego, dążąc do utworzenia w tym mieście placówki jezuickiej. W tym okresie Piekary należały jednak do diecezji krakowskiej, a najbliższe kolegium jezuickie znajdowało się w Opolu. Sprawa ta stała się

¹⁰ Coraz bardziej nasilający się w tym okresie ruch pielgrzymkowy zmusił ks. Roczkowskiego do szukania pomocy kapłańskiej w Tarnowskich Górach. Na propozycję piekarskiego proboszcza m.in. chętnie przystali dwaj jezuici – o. Tomasz Witkowicz i o. Jerzy Pośpiel, którzy znali już wcześniej kościółek pod wezwaniem św. Bartłomieja Apostoła z „cudownym” obrazem. Należy podkreślić, iż jezuici – zdaniem ks. prof. Janusza Wycisła – zaczęli „nie tylko odwiedzać Piekary, ale także oficjalnie zachęcali do tego innych parafian z Tarnowskich Gór. Mieli w tym również własną intencję. Tarnowskie Góry, jako ośrodek władz górniczych, bywały świadkiem nieustannych kłótni zarówno przybyszów, jak i miejscowych robotników z przełożonymi o sprawiedliwe wynagrodzenie za ciężką pracę w kopalniach. Jezuici widzieli rozwiązanie tego trudnego problemu w urządzaniu pielgrzymek do Piekar i modlitwie przed cudownym obrazem Maryi o miłość i sprawiedliwość społeczną. Zwróćmy więc uwagę, że społeczny aspekt kultu religijnego Matki Bożej w Piekarach jest wpisany w genezę tego kultu i – jak pokazała historia społeczna – to niezmiennie trwale”. J. WYCISŁO, *Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich*, Katowice 1991, s. 35-36.

¹¹ Przemawia za tym dokument pochodzący z 1678 roku, na którym złożyli przysięgę kapłani będący świadkami następującego zjawiska: „Ja, niżej podpisany świadczę sumieniem moim i wiarą kapłańską, że przed 15 laty około trzeciej godziny w nocy, w przytomności Przewielebnego ks. Jakuba Roczkowskiego, proboszcza na ten czas w Piekarach, widziałem światła dwa, na kształt świec, które ze wzgórza Cerkwica zwanego, spadały w dżdżysty dzień ku kościołowi w Piekarach i znowu wzniosły się w górę, zstępując i wstępując w górę przez całą godzinę. Na świadectwo tego widzenia, podpisałem się tutaj własnoręcznie i pieczęcią stwierdziłem. W Piekarach dnia 5 sierpnia 1678 r. Andrzej Wiercioskiewicz, Prebednarz Mstowski”. Zob. S. CZERNIEWSKI, *Historia Bytomia, Piekar i okolicy*, Bytom 1880, s. 15-16, cyt. za: J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 29.

¹² Od czasu cudownego zażegnania zarazy w Tarnowskich Górach wielu ludzi Piekarską Panią nazywało również „Ucieczką Zrozpaczonych”. Por. J. WYCISŁO, *Sanktuarium Matki Bożej*, s. 39.

więc przyczynkiem do istotnego rozłamu i wpisała się niechlubnie w historię tego miejsca. Komisarze biskupi z Krakowa uznali bowiem świadectwa uzdrowień za fałszywe, a samego proboszcza oskarżyli o nadużycia względem nazywania obrazu „cudownym”. Proboszcz został postawiony przed sądem i miał się stawić w Krakowie 6 stycznia 1678 roku. Miejscowi chłopci jednak, oburzeni tym, że chce on zabrać obraz na swoją obronę, nie dopuścili do ściągnięcia piekarskiej ikony z ołtarza. W efekcie ks. Roczkowski dotarł do Krakowa dopiero 17 stycznia. Wyrok sądu biskupiego okazał się bolesny, gdyż oznaczał dramat dla wiernych. Proboszcz został skazany na miesiąc aresztu na zamku biskupim w Siewierzu, a obraz usunięto z ołtarza głównego. Umieszczono go w zakrystii i pod groźbą ekskomuniki zakazano kapłanom mówić o piekarskiej ikonie jako „cudowna”. Wydarzenia te jeszcze bardziej jednak spotęgowały emocje społeczne. Wierni nie tylko gorliwiej modlili się do Maryi, ale zaczęli też pielgrzymować do Piekar z coraz odleglejszych miejsc. Miejscowa zaś ludność starała się zaciekle bronić ich uwięzionego proboszcza; nic mu to jednak nie pomogło, ponieważ już w marcu została powołana specjalna komisja, której celem było szczegółowe zbadanie sprawy piekarskiej i ustalenie winy ks. Roczkowskiego. Ostatecznie złożył on rezygnację z prowadzenia piekarskiej parafii, jednak wśród parafian pozostał w pamięci jako gorący orędownik Maryi oraz kapłan pobożny i niestrudzony. Stał się bowiem inicjatorem i katalizatorem wielkich zmian w życiu duchowym mieszkańców Piekar i okolic¹³.

W objęciu piekarskiej parafii utrudniano również jezuitom. Oficjalnie przejęli oni parafię w Zielone Świątki 20 maja 1678 roku. Wcześniejsza sytuacja była jednak niełatwa. Obraz dalej wisiał w zakrystii, a mieszkańcy pozostawali w stanie ekskomuniki. Duchowni zaczęli się dzielić na zwolenników i przeciwników „sprawy piekarskiej”. Wszystko to wpłynęło na osłabienie ruchu pielgrzymkowego wśród wiernych. Pielgrzymki zmniejszały się nie tylko ilościowo, ale nawet zawracały z drogi, nie docierając do celu. Wtedy o. Schwertfer, ówczesny rektor opolskiego kolegium jezuickiego, poprosił o pomoc samego cesarza Leopolda I, który ostatecznie w dniu 25 marca 1679 roku wziął pod opiekę kościół i obraz. Obraz został ponownie powieszony w ołtarzu głównym. W maju władza biskupia zażądała po raz kolejny zamknięcia obrazu i zabroniła publicznego oddawania czci Pani Piekarskiej. Wkrótce jednak sytuacja się poprawiła. Z początkiem 1680 roku wybuchła w Czechach zaraza (morowe powietrze – jak ówczesni nazywali nieznany wirus), która zabijała tysiące ludzi. Wierzący skierowali wtedy swe modlitwy o pomoc do Matki Bożej Piekarskiej. Doszło też do niezwyklej peregrynacji, gdyż cudowny obraz wyruszył

¹³ Por. B. BIELA, *Matka Sprawiedliwości i Miłości Społecznej – aspekt historyczno-pastoralny*, „Studia Salvatoriana Polonica” 10 (2016), s. 150.

w drogę do Pragi i Hradca Krélová. W Pradze miały miejsce liczne uzdrowienia, a jednym z najbardziej spektakularnych było uzdrowienie zakrystanina w kolegium św. Klemensa. Odtąd mieszkańcy stolicy Czech jeszcze gorliwiej modlili się dniami i nocami przed ikoną Piekarskiej Pani. Wszystko to przyczyniło się do tego, że abp praski Jan Fryderyk Waldstein – w dniu 10 marca – publicznie mianował w katedrze św. Wita ikonę Maryi z Piekar obrazem „cudownym i łaskami słynącym”. Nie bez znaczenia dla kultu tego obrazu było również wyrażenie aprobaty dla wydarzeń czeskich przez Kurię Wrocławską. Zdarzenia te okazały się przełomowe. Od tego czasu Piekary Śląskie zaczęły coraz bardziej funkcjonować w świadomości społecznej jako główne na Górnym Śląsku miejsce kultu Maryi oraz jako ośrodek odrodzenia katolickiego. Być może przyczyniły się one także do tego, że król Jan III Sobieski, idąc z odsieczą na Wiedeń w 1683 roku, za namową mieszkańców sąsiedniego Bytomia, zboczył z zaplanowanego szlaku i pieszo udał się do piekarskiego kościoła, by złożyć pokłon Maryi¹⁴. Z pewnością późniejsze zwycięstwo Sobieskiego przyczyniło się także do popularności tego miejsca. Również tutaj w 1697 roku August II i w 1734 August III podpisywali tzw. *pacta conventa*¹⁵.

Ten burzliwy okres w dziejach parafii piekarskiej przysłużył się do ponownego ożywienia ruchu pielgrzymkowego oraz pogłębienia pobożności, m.in. przez odprawianie nabożeństw. W trosce o dalsze rozszerzanie kultu maryjnego ojcowie jezuiti rozdawali pielgrzymom obrazki z pergaminu – z wizerunkiem Matki Bożej Piekarskiej – jako swoistego rodzaju pamiątki, które ci potem po powrocie z Piekar umieszczali w domach, najczęściej w widocznym miejscu. Jednak dniu 20 lipca 1702 roku, w obawie przed niebezpieczeństwem wojny, obraz został w tajemnicy wywieziony w do Opola, gdzie w katedrze Świętego Krzyża zaczęto mu oddawać publiczną cześć jako wizerunkowi przedstawiającemu MB Opolską. Pomimo wielu starań, nie powrócił on już nigdy do Piekar Śląskich. Odtąd w ołtarzu kościoła piekarskiego umieszczona została – od 1702 roku – kopia o wymiarach 97 x 77 cm¹⁶.

Pod opieką jezuitów ikona piekarska pozostała do 1776 roku, kiedy to doszło na Górnym Śląsku do kasaty tego zakonu. Na przełomie XIX i XX wieku nastąpił

¹⁴ Por. P. WRÓBLEWSKI, *Miejsca symboliczne na Górnym Śląsku: między sacrum a profanum*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne” 1 (2010), s. 137.

¹⁵ Por. J. WYCISŁO, *Sanktuarium Matki Bożej*, s. 35-79.

¹⁶ Obraz ten przedstawia Maryję trzymającą na lewej ręce Dzieciątka Jezus, a na prawej jabłko. Zniknęła surowość bizantyjska, dłonie i palce skrócono, fałdy szat nabrały płynności, przekształcono rysy twarzy, zmieniono nawet kolory. Ks. Jerzy Bellman fakt wielkiego kultu obrazu Matki Boskiej Piekarskiej skwitował następującymi słowami: „Nie pędzel tu mocen, ni praca człowieka, ni drzewo, ni płótno, jeno Duch Boży, który sobie to miejsce i ten lud upodobał”. J. GÓRECKI, *Pielgrzymowanie do Piekar Śląskich w XIX i XX wieku*, w: M. ŁUCZAK (red.), *Studia Piekarskie 1*, Katowice-Piekary Śląskie 2005, s. 23-25.

w historii sanktuarium piekarskiego okres swoistej stabilizacji¹⁷. Nowy etap w dziejach kultu maryjnego w Piekarach miał miejsce po powstaniach śląskich. Po przyłączeniu w 1925 roku części Górnego Śląska do macierzy oraz utworzeniu nowej diecezji, doszło do koronacji cudownego obrazu Matki Bożej Piekarskiej. O ukoronowaniu obrazu piekarskiego myśleli już wcześniej ojcowie jezuiti, jednak to dopiero bp August Hlond, ówczesny administrator Górnego Śląska, stał się głównym inicjatorem tego wydarzenia¹⁸. W uroczystość Wniebowzięcia NMP, 15 sierpnia 1925 roku, nuncjusz papieski Wawrzyniec Lauri nałożył korony na skronie Maryi i Dzieciątka. Ukoronowany został tzw. starszy obraz Madonny Piekarskiej, zwanej *Lekarką Chorych*, który na co dzień był przechowywany w ołtarzu jednej z czterech bocznych kaplic kościoła¹⁹.

Podczas II wojny światowej miało miejsce kradzież tych koron. Świętokradztwa dokonali nieznani sprawcy w nocy z 7 na 8 grudnia 1940 roku. Do dziś nie wiadomo, czy była to prowokacja bądź rabunek. Nie udało się też wyjaśnić przyczyn drugiej kradzieży koron, której dokonano w nocy z 29 lutego na 1 marca 1984 roku, podczas prac konserwatorskich w kościele. W tym przypadku historycy biorą pod uwagę względy polityczne. Te obydwie tragiczne dla wiernych profanacje skutkowały rekoronacjami. Przed pierwszą obraz przeszedł kolejną renowację.

¹⁷ Do kapłanów, którzy w szczególny sposób zasłużyli się w tym okresie dla sanktuarium piekarskiego należał przybyły do Piekar – w dniu 4 marca 1826 roku – ks. Jan Alojzy Ficek. Wpłynął zwłaszcza na wymiar religijno-społeczny kultu Matki Bożej Piekarskiej. U potomnych zyskał on miano „Apostoła Śląska”. Te słowa najpełniej i jednocześnie najkrócej wyrażają prawdę o nim. Był on niezwykle oddany parafianom i pielgrzymom, a przy tym wierny tradycji i historii Górnego Śląska. W napisie na wmurowanej w posadzkę przed ołtarzem tablicy nagrobnej czytamy o nim, że był „sacerdos eximius” („kapłan wyjątkowy”). Za czasów jego proboszczowania (1826-1862) Piekary zaczęły pełnić funkcję duchowej stolicy Śląska. Dzięki rozmaitym działaniom ks. Ficka stały się centrum nowych, masowych inicjatyw religijno-społecznych. Jego aktywność duszpasterską można podzielić na cztery zasadnicze nurty: budowa kościoła i zainicjowanie budowy kalwarii, wsparcie działalności wydawniczej, akcje trzeźwościowe i działalność patriotyczno-charytatywną. Dziełem, które przyniosło mu największe zasługi, było wybudowanie nowego kościoła piekarskiego. Do Piekar przybywało w tamtym czasie coraz więcej pątników w związku z tym, że władze zakazały chodzić pielgrzymkom na Jasną Górę. Drewniany kościółek nie mógł już pomieścić nawet parafian. Budowa nowej świątyni z dwoma wieżami rozpoczęła się w 1842 roku. Nomen omen pełny projekt Ficka nie został wykonany. Brakuje pomostu między wieżami, który nadawać miał frontowi kościoła kształt litery „M”. Jednakże Fickowi udało się inna niepospolita rzecz. Po raz pierwszy kościół budowany był z pieniędzy wszystkich ludzi, a nie tylko bogatych dobroczyńców. Proboszcz piekarski wyemitował specjalne akcje „płatne w niebie”. Zasadniczo budowa kościoła trwała do 1846 roku. Dnia 22 sierpnia 1849 roku odbyła się konsekracja nowego kościoła. Dokonał jej kard. Melchior Diepenbrock, biskup wrocławski. Por. J. CHMIELEWSKI, *Środowisko rodzinne i lata młodzieńcze ks. Jana Alojzego Ficka*, w: J. WYCISŁO (red.), *Ks. Jan Alojzy Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku*, Katowice 1992, s. 53-70; J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 104-114.

¹⁸ Zob. A. HLOND, *Orędzie w sprawie koronacji obrazu Matki Boskiej Piekarskiej*, w: *Pamiętka koronacji Cudownego Obrazu Matki Boskiej Piekarskiej*, Piekary 1926, s. 3-4.

¹⁹ Por. B. BIELA, *Matka Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 152.

Dokonała tego w 1965 roku konserwatorka zabytków, Kunegunda Ptak, przywracając pierwotny wygląd obrazu²⁰. Uroczystościom koronacyjnym na Wzgórzu Kalwaryjskim – w dniu 13 czerwca 1965 roku – przewodniczył kard. Stefan Wyszyński, a uczestniczył w nich ówczesny bp Krakowa Karol Wojtyła. Od 1 grudnia 1962 r., dzięki decyzji papieża Jana XXIII, kościół piekarski szczyli się godnością bazyliki mniejszej, a od 12 września 1963 roku Matka Boża Piekarska została ogłoszona jako *Patronka diecezji katowickiej*. Drugiej rekoronacji cudownego obrazu dokonał 15 września 1985 roku bp Herbert Bednorz. Korony zostały wykonane przez brata Mariana Jastrzębskiego z Niepokalanowa. Aktu zawierzenia diecezji katowickiej Pani Piekarskiej dokonał nowy ordynariusz katowicki bp Damian Zimoń²¹.

2. Określenia i tytuły Matki Bożej Piekarskiej

Piekary Śląskie są bez wątpienia najczęściej kojarzone w Polsce z wizerunkiem Matki Bożej Piekarskiej, posiadającym wymowną i z pewnością przyczyniającą się do kultu symbolikom²². Wyrazem rozwijającej się tutaj pobożności maryjnej stały się także tytuły przypisywane Pani Piekarskiej, mocno zakorzenione w świadomości religijnej ludu śląskiego. Miały one swój rodowód w maryjnej tradycji Górnoślązaków²³. I choć celem niniejszej refleksji nie jest zgłębianie ich treści, to jednak trzeba symbolicznie przybliżyć to zagadnienie, ponieważ za każdym z tych

²⁰ Por. J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 17-44.

²¹ Por. J. WYCISŁO, *Sanktuarium Matki Bożej*, s. 15-79.

²² Według kronikarza z XVII wieku: „Obraz przedstawia Bogarodnicę Pannę, patrzącą na wszystkie strony miłosiernymi oczyma. W prawej ręce trzyma jabłko przy piersiach, a w lewej piastuje maleńkiego Pana Jezusa. I tak jest lśniącą i żywa twarz Obrazu tego, że trudno rozstrzygnąć, czy ta wyborna ładność i śliczność Marii nad jej przyjemnością góruje, czy też ten ludzkie pojęcie przewyższający majestat święte skromnością cudownie świecącej twarzy i ta do nabożności budząca bogobojność w tym błagolubym obrazie odbiera pierwszeństwo? Tego zaprawdę doznano i często doświadczone świadectwem, że gdy się wielu ludzi z bliska i z uwagą pilno temu przypatrywali Obrazowi, niektórych zdał się Obraz rozgoryczać na postrach, innych blednieć na smutek, innych kwitnąć na rozweselenie serca, wszystkich zaś pobudzać do miłej sumienia skruchy i do częstego rozkwilenia się za grzechy”. J. CYTRONOWSKI, *Historia Cudownego Obrazu Najświętszej Maryi Panny Piekarskiej w Kościele Opolskim, tudzież kilka uwag i modlitw skutecznych*, Opole 1867, s. 5-6 – cyt. za: J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 46; A. PYRSZ, *Pachnący obraz. Historia obrazu Matki Bożej Piekarskiej*, Piekary Śląskie 2009.

²³ Choć wizerunków Pani Piekarskiej jest co najmniej kilka, a wierni od stuleci nazywali Ją różnymi imionami i tytułami i że burzliwa historia ikony może być niezrozumiała, jedno jest pewne, że Ślązacy od wieków przychodzą do Maryi ze swoją codziennością, prosząc i dziękując za łaski, nierzadko cuda. Zapewniają przy tym o swojej wierności i słowa dotrzymują. Dostrzec to można szczególnie podczas pielgrzymek stanowych: mężczyzn w maju i kobiet w sierpniu. Mówi się, że tysiące pielgrzymów zdążających do sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej to znak Kościoła żywego. W te dni Śląsk zamiera i w ciszy wsłuchuje się w głos płynący z Piekar Śląskich – duchowej stolicy Górnośląska [uwaga Autora].

tytułów kryje się immanentna wartość przymiotów Bogarodzicy z Piekar, pełniących funkcję zachęty przyciągającej stale mężczyzn i kobiety do duchowej stolicy Górnego Śląska.

Wydana w 1717 roku w Sandomierzu, po polsku i po niemiecku, publikacja autorstwa jezuita o. Beruli pt.: *Mater Admirabilis Peckarensis in Clientes suos Benedicta*, przyczyniła się do pogłębienia wiedzy o sanktuarium, wskazując przy tym jego religijno-społeczny aspekt. Według byłego proboszcza parafii katedralnej Podwyższenia św. Krzyża w Opolu, ks. S. Baldy, określenie Matki Boskiej Piekarskiej jako *Przedziwnej* (*Admirabilis*) znajduje się już w modlitwie z 1726 roku, a zaczynającej się od słów: „Bądź pozdrowiona, Córko Boga Ojca”. Napotyamy tam następujący werset: „Bądź pozdrowiona, Przedziwna Matko Światłości”²⁴. Z kolei autor wielu publikacji dotyczących sanktuarium w Piekarach Śląskich, ks. prof. J. Górecki, podkreśla, że w czasach poreformacyjnych w sanktuarium tym miały miejsce liczne nawrócenia i cuda natury duchowej, oraz liczne konwersje za wstawiennictwem Matki Bożej Piekarskiej. Jego zdaniem, z kronik sanktuarijnych wynika, że co roku kilkadziesiąt osób wyznawało również u stóp Matki Bożej katolickie *Credo*. Uczynił to m.in. w 1697 roku król August II Sas, który w 1697 roku, który, choć miał do dyspozycji dwa sanktuaria: Częstochowę i Piekary, to jednak wybrał to ostatnie. W świadomości religijnej Polaków sanktuarium piekarskie jawiło się bowiem – w tym okresie – jako miejsce bardziej słynące łaskami aniżeli Jasna Góra. W Piekarach zrodził się też nieznany dotąd zwyczaj konwersji luteran. W mentalności piekarzan dominowała bowiem intencja modlitwy za innowierców²⁵.

Według ks. Góreckiego, Matka Boża Piekarska była na przestrzeni 400 lat postrzegana również jako *Matka miłosierdzia, Pocieszycielka strapionych, Wstawienniczka* – szczególnie w prośbach o odwrócenie klęsk żywiołowych, które dotykały ówczesną Europę. Wiosną 1702 roku, po zwycięskiej bitwie pod Narwią, król szwedzki Karol XII przekroczył granice Polski. Wtedy to ojcowie jezuita – jak to już zostało wyżej wspomniane – wywieźli w dniu 31 lipca 1702 roku do Opola obraz *Matki Bożej Przedziwnej* z Piekar. W Piekarach zaś pozostała replika tego obrazu, wykonana w 1681 roku w Hradec Králové. W dowód wdzięczności Rada Miejska Hradca Králové poleciła namalować dwa obrazy Matki Bożej Piekarskiej znane pod nazwą *Pocieszycielki strapionych*, otoczonej aniołami z widokiem procesji na tle miasta. Jedno z malowideł zostało ofiarowane w 1681 roku Piekarom²⁶. Wraz z wzniesieniem nowego, konsekrowanego w dniu 22 sierpnia 1849 roku, kościoła, wybudowano w Piekarach też cztery kaplice, z spośród których najbardziej

²⁴ Por. S. BALDY, *Matka Boska Opolska. Opis obrazu i dzieje kultu*, Opole 1984, s. 28-29.

²⁵ Por. J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 56.

²⁶ *Tamże*, s. 56-57.

wyróżniała się kaplica *Matki Bożej Lekarki*, w której znalazła swe miejsce kopia obrazu Pani Piekarskiej. Na jej ścianach zaczęły być później wieszane znaki uzdrowień w postaci bereł, szczudeł, kul czy tabliczek *ex voto*, jako wyraz wdzięczności za otrzymane zdrowie duszy i ciała. Matkę Piekarską zaczęto odtąd nazywać również *Panienką Piekarską*²⁷.

Dla wielu pielgrzymów zdążających do Piekar, Matka Boża jawiła się też jako *Ucieczka grzeszników*. U stóp Pani Piekarskiej zjawiali się bowiem grzesznicy, ludzie zniewoleni różnymi nałogami, dramataми oraz obarczeni tragediami życiowymi. Poświadczą ten fakt duża liczba spowiadających się na Rajskim Placu i Kalwarii. Konfesjonały stawały się coraz bardziej obłożone i wtedy to działy się cuda w sferze duchowej. Wraz z nowo powstałą diecezją śląską (katowicką) ukształtowało się kolejne, nowe określenie Matki Bożej Piekarskiej jako *Gospodyni Śląska*²⁸. Ostatni zaś tytuł Pani Piekarskiej jako *Matka Sprawiedliwości i Miłości Społecznej* powstał z inicjatywy bpa Herberta Bednorza, który w 1982 roku skierował do papieża Jana Pawła II prośbę, by na terenie diecezji katowickiej można było w Litanii loretańskiej używać dodatkowo wezwania: *Matka Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*. Inspiracją zwrócenia się bpa Bednorza do papieża o pozwolenie na używanie w Litanii nowego wezwania maryjnego było również nawiedzenie przez kopię obrazu Matki Bożej Częstochowskiej – w dniach 14-20 października 1982 roku – diecezji katowickiej²⁹. Od 1983 roku Matka Boża Piekarska nosi więc imię *Matki Sprawiedliwości*

²⁷ Tak określały Matkę Bożą Piekarską dziewczęta z Sodalicji Mariańskiej oraz pielgrzymi docierający do Piekar, aby przedłożyć swe troski i zaczerpnąć siły na dalsze trudy ziemskiej wędrówki. „Z terenu przemysłowego Górnego Śląska wzrosła liczba pątników. Ludzie ci nie tylko przychodzą do Piekar, aby u Panienki” Piekarskiej wyprosić łaski, ale by nacieszyć się Kalwarią. Powiadają, że na Królestwo Polskie jest tu bardzo piękny widok i czyste powietrze”, „Katolik” 82 (1902), cyt. za: J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 58.

²⁸ Natężenie treści tego tytułu uwidoczniło się w czasie koronacji Jej obrazu. Na szpaltach katolickich gazet można było spotkać motyw Maryi, która swym płaszczem opieki (naramienną chustą) otacza lud śląski. Por. J. GÓRECKI, *Pobożność maryjna wyrażająca się w tytułach Matki Bożej Piekarskiej konstytutywnym czynnikiem misyjności Kościoła śląskiego*, w: W. ŚWIĄTKIEWICZ, J. WYCIŚŁO (red.), *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, Katowice 1995, s. 54.

²⁹ Chęć wprowadzenia tego wezwania spowodowana była też narastającym kryzysem społecznym w Polsce. Lata 70. i 80. stanowiły apogeum ruchu pielgrzymkowego do Piekar. Szukano tu nie tylko wzorców życia religijnego robotników, ale upominano się także, by polityka była moralna. Domagano się respektowania ludzkich i pracowniczych praw oraz oparcia zasad polityki społecznej na fundamencie miłości i sprawiedliwości. Zgoda Kongregacji ds. Sakramentów i Kultu Bożego została wydana już 15 stycznia 1983 roku. Nowy tytuł wyrażał nie tylko doraźne potrzeby czasów, ale kierował uwagę na niezwykle cenne doświadczenia religijne przemysłowego regionu. Sprawiedliwość społeczna na Górnym Śląsku zawsze była najwyższą cenioną i najbardziej pożądaną cnotą. Miłość, szczególnie ta ofiarna, stoi u podstaw porządku i ładu społecznego. Podczas drugiej pielgrzymki do Polski, 20 czerwca 1983 roku na spotkanie z polskim papieżem po raz pierwszy w historii piekarskiego sanktuarium wyruszyła ikona przedstawiająca Matkę Bożą Piekarską. Pierwotnie spotkanie ze Ślązakami miało odbyć się właśnie w Piekarach Śl., gdzie Jan Paweł II jako krakowski metropolita pielgrzymował w latach 60. Ówczesne władze z przyczyn bezpieczeństwa przenieśli

i *Miłości Społecznej*. Tytuł ten jest wyrazem czci pasterzy i wielkiej miłości ludu śląskiego, który od 1945 roku pielgrzymuje w pielgrzymkach stanowych kobiet i mężczyzn przed Jej cudowny wizerunek. Świadczą o niej także inne tytuły i określenia Matki Boskiej Piekarskiej, zawarte w Litanii do Matki Boskiej Piekarskiej, a opublikowane w tzw. *Agendzie katowickiej*³⁰. Litania ta jest swoistą księgą pamiątkową Piekar, ukazującą, jakimi tytułami ludzie na Śląsku czczą Maryję w swoim sercu³¹.

3. Wymiar religijno-społeczny kultu Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej

Po zwięzłym nakreśleniu historyczno-teologicznych podstaw kultu maryjnego w Piekarach Śląskich, przyszedł czas na skupienie naszej uwagi na jego religijno-społecznym wymiarze. Musimy przez chwilę zatrzymać się nad tym zagadnieniem, aby lepiej poznać współczesny wymiar pielgrzymowania do Piekar Śląskich, z szerszym uwzględnieniem pielgrzymek stanowych mężczyzn i młodzieńców³².

Wielu uważało, że po odzyskaniu przez Polskę w 1918 roku niepodległości (część Górnego Śląska przyłączona została po powstaniach śląskich do Polski), że Piekary tracą swoje duchowe znaczenie, a to m.in. ze względu na bliskość sanktuarium jasnogórskiego. Do piekarskiego sanktuarium nadal jednak pielgrzymowali wierni indywidualnie, jak i w organizowanych pielgrzymkach diecezjalnych³³, które

uroczystości na katowickie lotnisko. Papież przywitał zgromadzonych słowami, które trwale zapisały się w pamięci zgromadzonych: „Aby odbyć dzisiejszą papieską pielgrzymkę do Piekar, trzeba było, aby Piekary same tym razem wyruszyły na pielgrzymkę”. Jan Paweł II głosił na Muchowcu ewangelię pracy. Mówił o głębokim pragnieniu wyrażenia przez świat ludzi pracy troski o ład moralny kraju. Powiedział także: „Dziś ja – Biskup Rzymu, a jednocześnie Syn Polskiego Narodu, pragnę włączyć się w modlitwę współczesnego Śląska, który w wizerunek Pani Piekarskiej wpatruje się jako w obraz Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej. (...) Nikogo nie może dziwić, że tu na Śląsku w tym wielkim «zagłębiu pracy» czci się Matkę Chrystusa jako Matkę Sprawiedliwości i Miłości Społecznej”. B. WOŹNICA, J. PRZYBYŁA, B. PIETYRA (opr.), *Mówię do was: Szczęść Boże! Kardynał Karol Wojtyła – Ojciec Święty Jan Paweł II w Piekarach Śląskich*, Katowice 2005, s. 97.

³⁰ Zob. *Nabożeństwa Diecezji Katowickiej Agenda Liturgiczna*, Katowice 1987, s. 242-244.

³¹ W Litanii znajdują się m.in. takie wezwania: Matko wzajemnego przebaczenia, Matko nadziei, Matko wolności, Matko sprawiedliwości i miłości społecznej, Matko ucząca Ewangelii pracy, Matko solidności ludzi pracy, Matko górników, Matko hutników, Matko rolników, Matko wszystkich ludzi pracy, Matko pielgrzymów i wygnańców, Uzdrawienie chorych, Ucieczko grzesznych, Pocięcielko strapionych, Przewodniczko w ciemnościach, Obrono upokorzonych, Siło słabych, Odwago cierpiących, Piekarska Pani cudami słynąca, Piekarska Pani oparcie ludu śląskiego, Piekarska Pani chroniąca niedzielę Bożą i naszą, Piekarska Pani umacniająca trwałość naszych rodzin, Opiekunko inwalidów, Opiekunko ludzkich praw i godności człowieka, Opiekunko więźniów [uwaga Autora].

³² Zob. *Wiara naszego Kościoła*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice 2012, s. 36

³³ W okresie międzywojennym do Piekar przychodziły i przyjeżdżały pielgrzymki z całej Polski i z zagranicy, czasami nawet specjalnymi pociągami. Wielkim wydarzeniem był w 1933 roku zlot 8 tys. druhen i 12 tys. druhow czy przyjazd skautów angielskich w 1930 roku. W okresie

szczególnie po II wojnie światowej stały się wyjątkowo liczne³⁴. Ustalenie stałych niedziel pielgrzymkowych (ostatnia niedziela maja³⁵ i niedziela po uroczystości Wniebowzięcia NMP) oraz ich tematów przewodnich³⁶, podział na pielgrzymki stanowe dla mężczyzn i dla kobiet³⁷, organizowanie sympozjów piekarskich (w latach

międzywojennym w sanktuarium piekarskim odbywały się też uroczystości o charakterze religijno-patriotycznym, w czasie których manifestowano siłę wiary, a także przynależność do odrodzonej Polski. W tych uroczystościach brali udział zarówno dostojnicy kościoła, jak i przedstawiciele życia politycznego autonomii Śląska i Polski. Do sanktuarium przychodziły organizacje religijne, społeczne i narodowe, a także zawodowe i polityczne. Wierni pogłębiali tutaj swoją wiarę przy równoczesnym manifestowaniu „siły katolicyzmu”, który był kwestionowany przede wszystkim przez siły liberalne. Wielu pątników przychodziło jednak z motywów religijnych, m.in. po to, aby zyskać odpusty. Inspiracją do pójścia na pielgrzymkę do Piekar w okresie międzywojennym były publikacje prasowe, audycje radiowe (uroczystości religijne z Piekar transmitowano od 1931 r.), listy pasterskie i apele duchownych. Do masowego udziału w pielgrzymkach zachęcał „Gość Niedzielny” oraz czasopisma parafialne. Por. J. GÓRECKI, *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, s. 157-161.

³⁴ TENŻE, *Pielgrzymki do Piekar Śląskich w latach 1946-1947 w świetle okólników Kurii Diecezjalnej w Katowicach*, „Peregrinus Cracoviensis” 26 (2015), nr 1, s. 21-34.

³⁵ Na pierwszą pielgrzymkę stanową mężczyzn i młodzieńców w dniu 4 maja 1947 roku przybyło około 100 tys. mężów i młodzieńców. Reprezentowane były różne warstwy społeczne. Od tego momentu pielgrzymki te stały się masowe, dając tym samym świadectwo wiary mieszkańców Górnego Śląska. Piekary stawały się ponownie – tak jak w XIX wieku – coraz bardziej znane w całej Europie. Pielgrzymujący tu kardynałowie i biskupi europejscy wypowiadali słowa uznania pod adresem biskupów, duchowieństwa i wiernych. U Matki Boskiej Piekarskiej gościli też katolicy świeccy już nie tylko z Europy, ale prawie z całego świata. Zob. J. PRZYBYŁA, „Praca” w *kazaniach piekarskich kardynała Karola Wojtyły*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 16 (1983), s. 25; J. MYZOR, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 527; J. WYCISŁO, *Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich*, t. 1: *Formowanie się głównego ośrodka życia religijno-społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku*, Katowice 1991, s. 31-33.

³⁶ Od tego czasu hasła pielgrzymek zaczęły korespondować z problemami i aktualną sytuacją religijno-społeczną na Górnym Śląsku i w Polsce. Przykładowo zasadnicze wątki piekarskich przesłań kard. Wojtyły odpowiadały przewodnim tematom-hasłom pielgrzymek. Treści jego kazań-katechez można pogrupować wokół następujących tematów: etyka środków społecznego przekazu (1969, 1978); odpowiedzialne rodzicielstwo (1971); wartość życia ludzkiego (1971); potrzeba budownictwa sakralnego (1971); problemy emigracji (1973); sprawiedliwość i miłość społeczna (1973, 1976); wolność religii i sumienia (1974); obrona kultury (1974); wolność nauczania teologii (1974); sprzeciw wobec wychowania ateistycznego (1974); obrona świętości niedzieli (1974, 1977); poszanowanie praw pracowniczych (1974, 1975, 1978); pokój (1975); apostołstwo świeckich (1976); obrona rodziny (1976, 1978); odpowiedzialność za własne człowieczeństwo (1977); naród i patriotyzm (1977); praca i odpoczynek (1978, 1983); solidarność (1983); prawda w życiu społecznym (1978). Por. *Kard. Karol Wojtyła na Wzgórzu Piekarskim*, opr. J. KUBIK, w: J. GÓRECKI, *Z wdzięcznością i błaganiem u Matki Bożej Piekarskiej. Studium historyczno-pastoralne pielgrzymowania do Piekar Śląskich*, Katowice 2008, s. 317-320.

³⁷ Warto zaznaczyć, że już w okresie międzywojennym silnie rozwijał się również pielgrzymkowy ruch stanów. Należy tu wymienić ważną pielgrzymkę kobiet 15 sierpnia, z okazji święta Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. O stanowej pielgrzymce mężów i młodzieńców do Piekar można w zasadzie mówić dopiero od 1947 roku. Motywem jej powstania – zdaniem ówczesnego proboszcza piekarskiego ks. Henryka Ligonja – była zbyt mała frekwencja pątników na odpuszcie Znalezienia Świętego Krzyża, przypadającym 4 maja. Zrodziła się wówczas idea zorganizowania

1192-2016)³⁸ czy udział wielu gości zagranicznych itd., wszystko to przyczyniło się do tego, że po dziś dzień biorą w nich udział liczne rzesze, często pieszo podążające na spotkanie, któremu przewodniczy biskup diecezjalny. Wielkie znaczenie zdobywały pielgrzymki do Pani Piekarskiej także dzięki temu, że przez kilkanaście lat (od 1967 roku) przybywał do Piekar metropolita krakowski, kard. Karol Wojtyła, który głosił tam homilie. Nieraz podkreślał w nich, że na Wzgórzu Kalwaryjskim nauczył się przemawiać do robotników. Można powiedzieć, że nie tylko uczył się on mówić do „świata pracy”, ale i „świat pracy” kształtował jego osobowość na przyszłość, na lata jego papieskiego pontyfikatu³⁹. Szczególnego znaczenia religijno-społecznego nabrała pielgrzymka mężczyzn 1963 roku, kiedy to papież Jan XXIII, na kilka dni przed swoją śmiercią, powiedział do pielgrzymów: „Usta nasze otwarte są ku wam, robotnicy, którzyście tłumnie pospieszili do sanktuarium maryjnego w Piekarach. Rozszerzyło się dla was serce nasze (2Kor 6,11). Patrzymy w duchu na to wielkie zgromadzenie wasze, na tłumy nieustraszonych i prawych mężczyzn. Bogaci wiarą, mocno trzymacie odziedziczone życie religijne, jakby skarb nieskazitelny. Dlatego przeżywamy głębokie wzruszenie i łączymy się z wami wszystkimi sercem przepelnionym miłością”⁴⁰.

Tematyka społeczna, która coraz bardziej w tym czasie zaczęła wybrzmiewać podczas pielgrzymek stanowych (zwłaszcza tych dla mężczyzn i młodzieńców w maju), sprawiła, że odtąd Piekary stały się stolicą katolicyzmu społecznego na Śląsku⁴¹. Zaczęły być określane jako śląska agora, do której przybywały pielgrzymki,

w maju pielgrzymki mężów i młodzieńców na skalę diecezji. Przywołano w tym kontekście dużą frekwencję na pielgrzymce sodalicy młodzieńców, mężów oraz inteligencji męskiej 15 września 1946 roku. W czasie tej pielgrzymki kazanie wygłosił administrator apostolski w Opolu ks. Bolesław Kominek, stwierdzając: „Wszystkie reformy na Śląsku wyszły z Piekar, sięgały nawet poza obręb Śląska” – J. Pawlik, *Przewodnik Piekarski*, Katowice 1985, s. 44. Myśl ta z jednej strony dotykała korzeni katolicyzmu społecznego na Śląsku w XIX wieku, a z drugiej wybiegała w przyszłość, ukazując Piekary jako centrum religijne obecnej metropolii górnośląskiej. Ten projekt został zaakceptowany przez ks. bpa Stanisława Adamskiego, który podał hasło przewodnie pielgrzymki: „Przez trzeźwość mężczyzn i młodzieńców do otrzeźwienia całego narodu”. Treść hasła nawiązywała do tradycji trzeźwościowej, zapoczątkowanej w XIX wieku przez ks. Ficka w Piekarach. Por. A. WUWER, *Jan Paweł II – piekarski pielgrzym. Katecheza dla Śląska*, w: W. KANIA, M. ŁUCZAK (red.), *350-lecie kultu Matki Bożej w Piekarach Śląskich. Tu przeszłość łączy się z przyszłością*, Katowice-Piekary Śląskie 2010, s. 43-45; D. SZLACHTA, *Pielgrzymki stanowe do sanktuarium w Piekarach Śląskich w latach 1945-2020*, „Studia Sandomierskie” 27 (2020), s. 139-169.

³⁸ Zob. J. WYCISŁO, *Geneza sympozjów naukowych w Piekarach Śląskich*, w: J. GÓRECKI, H. OLSZAR (red.), *Górny Śląsk na przełomie wieków. Nadzieje i niepokoje. Świadkowie wiary*, Katowice-Piekary Śląskie 2002, s. 226-229; I. CELARY, „Bądźmy świadkami Chrystusa w rodzinie!” XVII *Sympozjum Piekarskie (Piekary Śląskie, 24 maja 2008)*, „Studia Pastoralne” 4 (2008), s. 373-375.

³⁹ Por. J. GÓRECKI, *Pielgrzymowanie do Piekar Śląskich w XIX i XX wieku*, s. 40.

⁴⁰ JAN XXIII, *Przemówienie do pielgrzymów piekarskich z 26 maja 1963*, „Wiadomości Diecezjalne Katowickie” 31 (1963), nr 7-9, s. 105.

⁴¹ Społeczny wymiar piekarskich pielgrzymek nabrał szczególnego znaczenia w okresie PRL-u. W tym czasie władze komunistyczne zaczęły marginalizować religię i silnie laicyzować społeczeństwo. Zob. R. CIUPA, Ł. MAREK, *Górnośląski azyl Pielgrzymki stanowe do Piekar Śląskich*

żeby doświadczyć społecznej siły wiary. W tej atmosferze psychospołecznej, szczególnie doniosłością cieszyły się od początku przemówienia biskupa katowickiego oraz zaproszonych kaznodziejów, którzy zawsze nawiązywali w nich do aktualnych problemów społecznych i gospodarczych, nurtujących mieszkańców Górnego Śląska. Zwrócił na to uwagę ks. prof. Romualda Raka, który podkreślił, że „pragnienie sprawiedliwości i miłości społecznej, znajdujące wyraz w Piekarach, jest dla robotników bardzo ważne. Każę im stawiać większe wymagania sobie samym, Kościołowi, swoim kolegom, a nawet pod adresem zakładów pracy o sprawiedliwe wynagrodzenie. I chociaż uczestnicy pielgrzymek żądań swoich nie formułują w sposób wyraźny, to jednak wyczuwają to, co dla życia robotników jest istotne, a jeśli się o tym mówi, przyjmują z aplauzem”⁴².

Z kolei ks. prof. Janusz Wycisło zauważył, że tematykę religijno-społeczno, leżącą u podstaw organizowanych pielgrzymek do Piekar, wypracowała – w latach 1947-1948 – grupa znanych intelektualistów zrzeszonych w nieformalnym zespole zwanym *Komitetem Studiów Mi-Ma-Ro* (Miłość-Mażeństwo-Rodzina), z którymi ścisły kontakt duszpasterski i towarzyski miał ks. bp Herbert Bednorz. Należeli do niej wówczas czołowi pisarze i redaktorzy, tacy jak: Jerzy Zawieyski, Antoni Gołubiew, Władysław Jan Grabski, Jerzy Turowicz, Gustaw Morcinek, Zbyszko Bednorz oraz inni przedstawiciele środowisk naukowych Poznania, Warszawy, Krakowa i Katowic. Ks. Wycisło podkreślał, że: „Należy (...) przyznać, że w latach 1946-1947 Kościół uporczywie szukał najwłaściwszej formy ujęcia treści społecznych dla masowych pielgrzymek piekarskich. Rozwiązanie tego najważniejszego wówczas zadania pastoralnego angażowało siły nie tylko duchownych, ale i świeckich. Zaangażowanie ludzi świeckich było wtedy czymś nowym, śmiałym i postępowym. Wyprzedzało ogólnokościelną myśl pastoralną. Kwestię zaangażowania laikatu i jego współodpowiedzialności za kształt i głębię wiary społeczności Kościołów lokalnych wypracował bowiem dopiero Sobór Watykański II. Niemniej jednak biskupi śląscy, a szczególnie ks. bp Herbert Bednorz, zdecydowali się zaufać świeckim w określeniu charakteru pielgrzymek piekarskich”⁴³.

w materiałach Służby Bezpieczeństwa, https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiq_fDP0MuLAXW8QlUIHbHSCi0QFnoECBIQAQ&url=https%3A%2F%2Fipn.gov.pl%2Fdownload%2F1%2F83090%2FPiekaryLMiRC.pdf&usg=AOvVaw19hg5fEujDhviVV2XhBqUk&opi=89978449 [16.07.2024].

⁴² Cyt. za: A. WUWER, D. SZLACHTA (red.), *„Mater et Familiae Advocata”. Przesłanie społeczne biskupów katowickich podczas stanowych pielgrzymek kobiet do Piekar Śląskich (1966-2016)*, Katowice 2017, s. 13.

⁴³ J. WYCISŁO, *Rok 1948 – początek stanowych pielgrzymek w obronie godności ludzkiej*, „Z Piekarskich Wież” 1 (1995), nr 6, s. 10.

4. Główne tematy religijno-społeczne poruszane przez biskupów katowickich podczas stanowych pielgrzymek mężczyzn i młodzieńców do Piekar Śląskich w ostatnich dziesięcioleciach

Na koniec zwrócimy naszą uwagę na wybrane tematy dotyczące religijno-społecznego nauczania biskupów katowickich, skierowanego podczas corocznych pielgrzymek mężczyzn i młodzieńców do Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej w Piekarach, określanych jako „pielgrzymki świata pracy”⁴⁴. Dotyczy to nauczania piekarskiego dwóch ostatnich metropolitów górnośląskich: abp. Damiana Zimonia⁴⁵ oraz abp. Wiktora Skworca, w którym w sposób wyraźny zaakcentowane zostało religijno-społeczne przesłanie, o szerokim także oddźwięku politycznym⁴⁶.

Do najczęściej omawianych przez nich w ostatnich latach zagadnień zaliczyć należy kwestię stanu moralnego społeczeństwa, ładu społecznego, wychowania i edukacji oraz wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej⁴⁷. Abp Damian Zimoń wyrażał zaniepokojenie korupcją, kumoterstwem, kradzieżą społecznego mienia oraz unikaniem konsekwencji własnych czynów. Wypowiadał swój sprzeciw wobec „bylejakości” życia publicznego oraz serwowaniu przez partie polityczne haseł i obietnic bez pokrycia. Zachęcał przy tym do przemiany serc, która winna rozpocząć się od nawrócenia, publicznej debaty o prawdzie, wartościach i moralności w życiu

⁴⁴ Skupienie tego duszpasterskiego nauczania na pielgrzymkach mężczyzn i młodzieńców wynika – zdaniem ks. Arkadiusza Wuwera i p. Daniela Szlachty – z nawiązywania do tradycyjnego modelu śląskiej rodziny. Na Górnym Śląsku od wieków ugruntowany był patriachar, w którym kobieta nie podejmowała pracy zarobkowej, ale odpowiedzialna była za wychowanie dzieci oraz utrzymanie domu w należytym porządku. Podkreśla się, że nauczanie społeczne biskupów katowickich, wygłaszane podczas stanowych pielgrzymek do sanktuarium Matki Bożej w Piekarach, stanowi więc dokładnie „apostolską praxis” Kościoła katowickiego, która, mając charakter duszpasterski, posiada przymiot oglądu metapolitycznego, to znaczy, że nie ocenia „jak jest”, lecz przypomina „jak być powinno”, zawsze odwołując się do tych samych niezmiennych zasad ewangelicznych, bez względu na panujący ustrój. Por. A. WUWER, D. SZLACHTA (red.), *„Caritas et Iustitia in re sociali”. Przesłanie społeczne biskupów katowickich podczas stanowych pielgrzymek mężczyzn do Piekar Śląskich (1966-2016)*, Katowice 2017, s. 55.

⁴⁵ Por. A. WUWER, *Katolicka nauka społeczna w nauczaniu piekarskim arcybiskupa Damiana Zimonia podczas pielgrzymek mężczyzn w latach 1986-2004*, w: J. KOZYRA, M. ŁUCZAK (red.), *Rocznice, które wspominają, uobecniają i zapowiadają*, Katowice-Piekary Śląskie 2005, s. 33.

⁴⁶ Dokumentacja nauczania bpa Herberta Bednorza w Piekarach Śląskich w obronie społecznych interesów świata pracy może stanowić materiał do napisania obszernej pracy na temat możliwości takiego działania przez Kościół. Zob. I. CELARY, *Religijno-społeczny wymiar nauczania piekarskiego biskupa Herberta Bednorza*, w: TENŻE (red.), *Biskup Herbert Bednorz – życie i posługa czwartego biskupa katowickiego. W setną rocznicę urodzin biskupa Herberta Bednorza (1908-2008)* Katowice-Piekary Śląskie 2008, s. 63-74; B. WOŹNICA, *Ks. Bp Herbert Bednorz w obronie społecznych interesów świata pracy*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 22 (1989), s. 37-40.

⁴⁷ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 155.

publicznym oraz postulował budowę ładu społecznego, który należy oprzeć na takich filarach, jak prawda, sprawiedliwość, miłość i wolność⁴⁸.

Abp Wiktor Skworc więcej uwagi skupił na dokonującej się w tym czasie kolejnej reformie szkolnictwa i systemu edukacji⁴⁹. Jego zdaniem edukację należy rozumieć jako zdobywanie wiedzy i umiejętności, ale także jako wychowanie do rozumienia własnej tożsamości, do pełni człowieczeństwa oraz do wolności ducha, która otwiera drzwi na świat kultury⁵⁰. Przestrzegał przed próbami wprowadzania do systemu polskiej edukacji importowanych ideologii i przypominał, że w polskim systemie prawnym obowiązuje konstytucyjna zasada prymatu rodziców w wychowaniu dzieci⁵¹. Przybyłych na Piekarskie Wzgórze mężczyzn i młodzieńców biskupi katowicki zachęcali także do pielęgnowania wzajemnych relacji małżeńskich i rodzinnych. Zdaniem Damiana Zimonia, Kościół powinien uważniej przypatrywać się rodzinie, bronić jej przed zagrożeniami, przed rozbijaniem, przed osłabieniem jej spistości, nierozzerwalności, rodzicielskiej i wychowawczej siły. Trzeba bowiem bronić jej katolickiego charakteru i niezbywalnych praw do wychowania dzieci i młodzieży w duchu ich wiary i przekonań⁵². Ponadto wskazywał, że rodzina jest pierwszym i niezastąpionym miejscem wychowania człowieka do właściwego korzystania z daru wolności⁵³ oraz że małżeństwo i rodzina to jeden z najwspanialszych pomysłów Pana Boga⁵⁴.

Metropolici katowicki zwracali także uwagę na zagadnienie solidarności międzyludzkiej, godności pracy i praw pracowniczych⁵⁵. D. Zimón wskazywał na nierówności społeczne w naszej Ojczyźnie. Dostrzegał, że w wielu regionach Polski przybrały one rozmiar zagrażający poczuciu sprawiedliwości. Wzywał więc do międzyludzkiej solidarności rozumianej oraz do przedkładania dobra ogółu nad interes jednostek, grup czy partii⁵⁶. Jego zdaniem, można zbudować świat, w którym bogaci nie będą stawiali się coraz bogatsi, a biedni coraz biedniejsi, bardziej bowiem

⁴⁸ Por. D. ZIMOŃ, *Modlitwą i służbą naśladować Chrystusa. Słowo Metropolity Katowickiego do pielgrzymów w Piekarach Śląskich*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 72 (2004), nr 5, s. 189-191.

⁴⁹ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 156.

⁵⁰ Por. W. SKWORC, *Słowo arcybiskupa Wiktora Skworca Metropolity Katowickiego do pielgrzymów*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 80 (2012), nr 5, s. 298.

⁵¹ TENŻE, *Powitanie pielgrzymów, 26 maja 2013*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 81 (2013), nr 5, s. 257.

⁵² Por. D. ZIMOŃ, *Rodzina chrześcijańską nadzieją Trzeciego Tysiąclecia. Słowo do pielgrzymów piekarskich*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 73 (2005), nr 5, s. 263

⁵³ TENŻE, *Modlitwą i służbą naśladować Chrystusa*, s. 189.

⁵⁴ TENŻE, *„Przypatrzmy się powołaniu naszemu”*. *Słowo do pielgrzymów*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 75 (2007), nr 5, s. 266.

⁵⁵ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 158.

⁵⁶ Por. D. ZIMOŃ, *Słowo do pielgrzymów w Piekarach Śląskich*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 70 (2002), nr 5, s. 252.

uczciwy podział dóbr tej ziemi jest możliwy. Panująca zaś konkurencja nie powinna prowadzić do masowego bezrobocia, rosnącego zubożenia i braku perspektyw, winna natomiast być uzupełniona o jasne i czytelne zasady, wśród których wymieniał między innymi realizację społecznie wartościowych celów i dbałość o obszary, o które nie dba dziś wolny rynek⁵⁷. W dokonujących się przemianach gospodarczych dostrzegał także wiele pozytywnych zjawisk, przestrzegał jednak przed naruszaniem praw pracowników, związanych z czasem zatrudnienia i wynagrodzenia, nawoływał przy tym do poszanowania godności pracownika. Swoich słuchaczy nakłaniał też do tego, aby tradycyjna śląska pracowitość opierała się na skupionym, cierpliwym i pełnym miłości budowaniu swojego człowieczeństwa⁵⁸. Obaj metropolici analizowali również istotny problem bezrobocia, który na początku XXI wieku przybrał cechy długotrwałego i złożonego zjawiska⁵⁹. Zwracali uwagę na jego ekonomiczny, gospodarczy i moralny wymiar. Ich zdaniem, to brak pracy rodzi dramaty osobiste i rodzinne oraz jest powodem emigracji wielu młodych i wykształconych ludzi⁶⁰. Wiktor Skworc, opierając się do opinii specjalistów, zwłaszcza ekonomistów, podkreślał, że zbyt wysokie opodatkowanie pracy niszczy ekonomiczną aktywność, a to jest powodem zastoju w tworzeniu miejsc pracy lub ich likwidacji⁶¹.

W przemówieniach W. Skworca często poruszonym – na pielgrzymkach stanowych mężczyzn i młodzieńców – zagadnieniem religijno-społecznym była kwestia wolnej od pracy niedzieli⁶². Stawał on w obronie liczącej około miliona osób grupy pracowników handlu, z których zdecydowana większość, bo aż 70%, stanowiły wtedy kobiety. Podkreślał, że ludziom tym nie wolno odbierać wolności do świątecznego odpoczynku. Wynika ona bowiem z zasady równości wobec prawa. Temat zagwarantowania niedzieli jej świątecznego charakteru to „być albo nie być” wspólnoty rodzinnej i kościelnej, społeczeństwa. Wspólne przeżywanie świątecznego czasu jest również bardzo jednoczące i państwowotwórcze⁶³.

Ważnym zagadnieniem podejmowanym przez biskupów katowickich w Piekarach na majowych pielgrzymkach stanowych była kwestia relacji państwa do osób biednych i słabych⁶⁴. W swych przemówieniach omawiali oni sprawy związane

⁵⁷ TENŻE, *Modlitwą i służbą naśladować Chrystusa*, s. 191.

⁵⁸ TENŻE, „Przywracajmy nadzieję ubogim!” *Słowo podczas 60. pielgrzymki ludzi pracy do Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 74 (2006), nr 5, s. 270.

⁵⁹ TENŻE, *Słowo do pielgrzymów*, s. 251.

⁶⁰ TENŻE, *Słowo Metropolity Katowickiego skierowane do pielgrzymów piekarskich. Piekary, 27 maja 2001*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 69 (2001), nr 5, s. 263.

⁶¹ Por. W. SKWORC, *Powitanie pielgrzymów*, s. 256.

⁶² Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 159.

⁶³ Por. W. SKWORC, *Słowo arcybiskupa Wiktora Skworca*, s. 297.

⁶⁴ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 160.

z programami socjalnymi, podatkami, kryzysem migracyjnym oraz obecną powszechnie w życiu publicznym korupcją. W. Skworc doceniał rządowe programy socjalne, które wnoszą w relacje społeczne więcej sprawiedliwości i przyczyniają się do spadku „nierówności dochodowych” w społeczeństwie. Wskazywał na rolę programów społecznych „500+”, „75+”, „Kartę Dużej Rodziny” oraz „mieszkanie+”, który zakładały budowę nowych mieszkań na terenach niezurbanizowanych, z łatwym dostępem do dróg publicznych, komunikacji i infrastruktury. Diagnostował też potrzebę wprowadzania nowych, młodych mieszkańców do centrów miast, wyhamowywania procesu wyludniania się poszczególnych regionów Górnego Śląska, polepszania jakości życia w przemysłowych ośrodkach, pomocy mieszkańcom zdegradowanych dzielnic miast poindustrialnych⁶⁵.

Według abp. W. Skworca, ważnym zagadnieniem społecznym jest także troska o stworzenia Boże⁶⁶. Na pielgrzymkach stanowych akcentował on szczególnie problematykę ekologiczną i trzeźwościową. Odwoływał się przy tym do badań, w których od wielu lat zwrócona jest uwaga na to, że Polska ma najbardziej zanieczyszczone powietrze w całej Unii Europejskiej. Sprawa ta dotyczy szczególnie mocno Górnego Śląska, a zwłaszcza znajdujących się tu wielu zanieczyszczeń, pochodzących w dużej mierze z pieców przydomowych oraz lokalnych kotłowni węglowych, w których spalanie paliwa odbywa się w nieefektywny sposób. Jego zdaniem, w tej sprawie trzeba współpracy wszystkich podmiotów życia społecznego, zwłaszcza rządu, samorządu oraz poszczególnych właścicieli nieruchomości⁶⁷.

W trakcie pielgrzymki mężczyzn i młodzieńców w 2017 r. abp Skworc apelował o podjęcie działań na rzecz troski o trzeźwość narodu⁶⁸. Obecnych na pielgrzymce parlamentarzystów zachęcał do przygotowania ustawy o zakazie reklamy alkoholu w mediach, a samorządowców do rewizji wszystkich koncesji na sprzedaż alkoholu⁶⁹. Do mężczyzn i młodzieńców skierował zaś zachętę do większej troski o trzeźwość, trwanie w trzeźwości oraz dążenie do abstynencji⁷⁰. O trzeźwości mówił również W. Skworc swoim przemówieniu na Wzgórzu Piekarskim w 2019 r., w którym jeszcze

⁶⁵ Por. W. SKWORC, *Jesteśmy napelnieni Duchem Świętym! Słowo Arcybiskupa Katowickiego podczas pielgrzymki stanowej mężczyzn i młodzieńców do Sanktuarium Matki Bożej Piekarskiej, 27 maja 2018 r.*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 86 (2018), nr 5, s. 364-365.

⁶⁶ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 162.

⁶⁷ Por. W. SKWORC, *Słowo powitania abp. Wiktora Skworca do pielgrzymów, 31 maja 2015 r.*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 83 (2015), nr 5, s. 244.

⁶⁸ Z woli Sejmu Rzeczypospolitej rok ten został ustanowiony w Polsce rokiem troski o trzeźwość narodu [uwaga Autora].

⁶⁹ Por. L. SZEWCZYK, *Przepowiadanie piekarskie*, s. 164-165.

⁷⁰ Por. W. SKWORC, *Idźcie i głóście! Jest nadzieja! Słowo Arcybiskupa Katowickiego podczas pielgrzymki stanowej mężczyzn i młodzieńców do Sanktuarium Matki Bożej Piekarskiej, 28 maja 2017 r.*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 85 (2017), nr 5, s. 338.

dosadniej zachęcał świat męski do trzeźwości; łączenie zaś spożywania alkoholu z prowadzeniem samochodu lub innych pojazdów nazwał „opętaniem”⁷¹.

Zakończenie

Istotnym elementem funkcjonowania sanktuarium jest ruch pielgrzymkowy, który wskazuje na żywotność i specyfikę danego miejsca kultu. Odnosi się to także sanktuarium maryjnego w Piekarach Śląskich, które jest ważnym ośrodkiem katolicyzmu społecznego. Każda pielgrzymka do Piekar, a zwłaszcza mężów i młodzieńców, licząca dziesiątki tysięcy wiernych, to niepowtarzalne wydarzenie. Jest to fenomen na skalę światową. U stóp Matki Boskiej mężczyźni i młodzieńcy spotykają się ze swoimi biskupami, aby prowadzić dialog wokół aktualnych problemów religijno-społecznych, ważnych dla mieszkańców tej ziemi. Z duszpasterskiego punktu widzenia, pielgrzymki do duchowej stolicy Śląska są także dla nich lekcjami umartwienia, wyrzeczenia, pokuty i modlitwy oraz jedną z najintensywniejszych form przeżywania Kościoła jako wspólnoty, która pomaga im przezwyciężać zagrożenia związane z chorobą, samotnością, starością, śmiercią, gwałtownym rozwojem cywilizacji i techniki, transformacją ustrojową, niesprawiedliwością społeczną czy nienawiścią.

Masowość pielgrzymek stanowych do Piekar (zwłaszcza mężów i młodzieńców) oraz różnorodność i bogactwo związanych z nimi przeżyć sprawiają, że ich wpływ na religijność i życie społeczne na Górnym Śląsku jest nie do przecenienia. Biskupi katowiccy pokazują pielgrzymom nie tylko wzorce dla życia religijnego, ale upominają się też o respektowanie ich ludzkich i pracowniczych praw, opartych na zasadach polityki społecznej w duchu miłości i sprawiedliwości. Nie należy zatem się dziwić, że sanktuarium piekarskie stało się symbolicznym ośrodkiem katolicyzmu społecznego na Górnym Śląsku, a Matka Boża Piekarska jest tutaj czczona jako Matka Sprawiedliwości i Miłości Społecznej.

* * *

STRESZCZENIE

Sanktuarium maryjne w Piekarach Śląskich stanowi ważny ośrodek życia religijnego na Górnym Śląsku. Corocznie sanktuarium odwiedzane jest przez rzesze pątników. Na szczególną uwagę zasługują liczne pielgrzymki stanowe. W niniejszym

⁷¹ TENŻE, *W mocy Bożego Ducha! Nauczanie społeczne Arcybiskupa Katowickiego*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 87 (2019), nr 5, s. 476.

studium ukazano pielgrzymkę stanową mężczyzn i młodzieńców do sanktuarium piekarskiego jako ważną formę duszpasterstwa. W tym względzie zaprezentowano główne tematy religijno-społeczne podejmowane przez dwóch arcybiskupów katowickich (abp. Damiana Zimonia i abp. Wiktora Skworca) w czasie corocznych pielgrzymek mężczyzn do Matki Bożej Piekarskiej.

SUMMARY

The shrine of Piekary Śląskie as a phenomenon of the religious and social pastoral care of men and young men

The shrine of Our Lady in Piekary Śląskie is an important center of religious life in Upper Silesia. Every year the sanctuary is visited by crowds of pilgrims. Noteworthy are the numerous pilgrimages of various groups of people. This study presents the phenomenon of the pilgrimage of men and young men to the shrine of Piekary Śląskie as an important form of pastoral care. In this regard, the article presents the main religious and social themes taken up by the two archbishops of Katowice (Archbishop Damian Zimoń and Archbishop Wiktor Skworc) during the annual pilgrimages of men to the shrine of Piekary.

BIBLIOGRAFIA

- Abp Galbas: gdyby Kościół się nie upierał przy aborcji czy eutanazji, miałby lepszą prasę.* Pobrano z: <https://www.ekai.pl/abp-galbas-gdyby-kosciol-sie-nie-upieral-przy-aborcji-czy-eutanazji-mialby-lepsza-prase/> [21.06.2024].
- Baldy, S. (1984). *Matka Boska Opolska. Opis obrazu i dzieje kultu.* Opole: Wydawnictwo św. Krzyża.
- Biela, B. (2016). Matka Sprawiedliwości i Miłości Społecznej – aspekt historyczno-pastoralny. *Studia Salvatoriana Polonica* 10, 147-166.
- Celary, I. (2008). „Bądźmy świadkami Chrystusa w rodzinie!” XVII Sympozjum Piekarskie (Piekary Śląskie, 24 maja 2008). *Studia Pastoralne* 4, 373-375.
- Celary, I. (2008). Religijno-społeczny wymiar nauczania piekarskiego biskupa Herberta Bednorza. W: Tenże (red.), *Biskup Herbert Bednorz – życie i posługa czwartego biskupa katowickiego. W setną rocznicę urodzin biskupa Herberta Bednorza (1908-2008)*, (63-74). Katowice-Piekary Śląskie: Księgarnia św. Jacka.

- Chmielewski, J. (1992). Środowisko rodzinne i lata młodzieńcze ks. Jana Alojzego Ficka. W: J. Wycisło (red.), *Ks. Jan Alojzy. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku* (53-70). Katowice: Śląski Instytut Naukowy.
- Ciupa, R., Marek, Ł., (b. r.). *Górnośląski azyl Pielgrzymki stanowe do Piekar Śląskich w materiałach Służby Bezpieczeństwa*. Pobrano z: https://www.google.pl/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiq_fDP0MuLaxW8QlUIHbHSCI0QFnoECBIQAQ&url=https%3A%2F%2Fipn.gov.pl%2Fdownload%2F1%2F83090%2FPiekaryLMiRC.pdf&usq=AOvVaw19hg5fEujDhviVV2XhBqUk&opi=89978449 [16.07.2024].
- Cytronowski, J. (1867). *Historia Cudownego Obrazu Najświętszej Maryi Panny Piekarskiej w Kościele Opolskim, tudzież kilka uwag i modlitw skutecznych*. Opole: Albert Moeser.
- Czerniewski, S. (1880). *Historia Bytomia, Piekar i okolicy*. Bytom: Towarzystwo Miłośników Bytomia.
- Dyduch, J.M. (2005). Pielgrzymowanie do sanktuariów w świetle przepisów kościelnych. *Geografia i Sacrum* 1, 213-214.
- Franciszek, (2016). *Adhortacji apostołska Amoris laetitia*. Wrocław: Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna.
- Górecki, J. (1995). Pobożność maryjna wyrażająca się w tytułach Matki Bożej Piekarskiej konstytutywnym czynnikiem misyjności Kościoła śląskiego. W: W. Świątkiewicz, J. Wycisło (red.), *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, (49-71). Katowice: Societas Scientiis Favendis Silesiae Superioris – Instytut Górnośląski.
- Górecki, J. (2005). Pielgrzymowanie do Piekar Śląskich w XIX i XX wieku. W: M. Łuczak (red.), *Studia Piekarskie 1* (23-58). Katowice-Piekary Śląskie: Parafia pw. Imienia Najświętszej Maryi Panny i św. Bartłomieja.
- Górecki, J. (2011). *Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej w Piekarach Śląskich. Studium historyczno-pastoralne*. Katowice: Studio Noa.
- Górecki, J. (2015). Pielgrzymki do Piekar Śląskich w latach 1946-1947 w świetle okólników Kurii Diecezjalnej w Katowicach. *Peregrinus Cracoviensis* 26, nr 1, 21-34.
- Hlond, A. (1926). Orędzie w sprawie koronacji obrazu Matki Boskiej Piekarskiej. W: *Pamiętka koronacji Cudownego Obrazu Matki Boskiej Piekarskiej* (3-4). Piekary: Komitet Przygotowawczy.

- Jan XXIII (1963). Przemówienie do pielgrzymów piekarskich z 26 maja 1963 r. *Wiadomości Diecezjalne Katowickie* 31, nr 7-9, 104-106.
- Kamiński, R. (2006). Duszpasterstwo, W: R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski (red.), *Leksykon teologii pastoralnej* (201-203). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krzyżak, L. (2014). Pielgrzymki w dokumentach i liturgii Kościoła. *Teologia i Człowiek* 28, nr 4, 117-134.
- Kubik, J. (2008). Kard. Karol Wojtyła na Wzgórzu Piekarskim. W: J. Górecki (red.), *Z wdzięcznością i błaganiem u Matki Bożej Piekarskiej. Studium historyczno-pastoralne pielgrzymowania do Piekar Śląskich* (317-320). Katowice: [b. w.], (Kraków: Drukarnia GS).
- Myszor, J. (1999). *Historia diecezji katowickiej*, Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Nabożeństwa Diecezji Katowickiej Agenda Liturgiczna* (1978). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Pawlik, J. (1985). *Przewodnik Piekarski*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Przybyła, J. (1983). „Praca” w kazaniach piekarskich kardynała Karola Wojtyły. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 16, 23-41.
- Pyrz, A. (2009). *Pachnący obraz. Historia obrazu Matki Bożej Piekarskiej*. Piekary Śląskie: Wydawnictwo ZET.
- Rak, R. (1984). Znaczenie sanktuarium w Piekarach dla religijno-społecznej integracji ludu górnośląskiego. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 17, 101-107.
- Skworc, W. (2012). Słowo arcybiskupa Wiktora Skworca Metropolity Katowickiego do pielgrzymów. *Wiadomości Archidiecezjalne* 80, nr 5, 294-300.
- Skworc, W. (2013). Powitanie pielgrzymów, 26 maja 2013. *Wiadomości Archidiecezjalne* 81, nr 5, 253-258.
- Skworc, W. (2015). Słowo powitania abp. Wiktora Skworca do pielgrzymów, 31 maja 2015 r. *Wiadomości Archidiecezjalne* 83, nr 5, 237-245.
- Skworc, W. (2017). Idźcie i głosście! Jest nadzieja! Słowo Arcybiskupa Katowickiego podczas pielgrzymki stanowej mężczyzn i młodzieńców do Sanktuarium Matki Bożej Piekarskiej, 28 maja 2017 r. *Wiadomości Archidiecezjalne* 85, nr 5, 333-340.
- Skworc, W. (2018). Jesteśmy napełnieni Duchem Świętym! Słowo Arcybiskupa Katowickiego podczas pielgrzymki stanowej mężczyzn i młodzieńców do Sanktuarium Matki Bożej Piekarskiej, 27 maja 2018 r. *Wiadomości Archidiecezjalne* 86, nr 5, 364-365.

- Skworec, W. (2019). W mocy Bożego Ducha! Nauczanie społeczne Arcybiskupa Katowickiego. *Wiadomości Archidiecezjalne* 87, nr 5, 468-476.
- Szewczyk, L. (2022). Przepowiadanie piekarskie świadectwem zaangażowania w rozwiązywanie problemów społecznych XXI wieku. *Poznańskie Studia Teologiczne* 42, 151-168.
- Szlachta, D. (2020). Pielgrzymki stanowe do sanktuarium w Piekarach Śląskich w latach 1945-2020. *Studia Sandomierskie* 27, 139-169
- Wiara naszego Kościoła (2012). W: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej* (1-16). Katowice: Drukarnia Archidiecezjalna.
- Woźnica, B. (1989). Ks. Bp Herbert Bednorz w obronie społecznych interesów świata pracy. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 22, 37-40.
- Woźnica, B., Przybyła, J., Pietyra, B. (opr.), (2005). *Mówię do was: Szczęść Boże! Kardynał Karol Wojtyła – Ojciec Święty Jan Paweł II w Piekarach Śląskich*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Wróblewski, P. (2010). Miejsca symboliczne na Górnym Śląsku: między sacrum a profanum. *Górnośląskie Studia Socjologiczne* 1, 133-145.
- Wuwer, A. (2005). Katolicka nauka społeczna w nauczaniu piekarskim arcybiskupa Damiana Zimonia podczas pielgrzymek mężczyzn w latach 1986-2004. W: J. Kozyra, M. Łuczak (red.), *Rocznice, które wspominają, uobecniają i zapowiadają* (33-76). Katowice-Piekary: Księgarnia św. Jacka.
- Wuwer, A. (2010). Jan Paweł II – piekarski pielgrzym. Katecheza dla Śląska. W: W. Kania, M. Łuczak (red.), *350-lecie kultu Matki Bożej w Piekarach Śląskich. Tu przeszłość łączy się z przyszłością* (42-55). Katowice-Piekary Śląskie: Księgarnia św. Jacka.
- Wuwer, A., Szlachta, D. (red.), (2017). „*Caritas et Iustitia in re sociali*”. *Przesłanie społeczne biskupów katowickich podczas stanowych pielgrzymek mężczyzn do Piekar Śląskich (1966-2016)*, (403-418). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Wuwer, A., Szlachta, D. (red.), (2017). „*Mater et Familiae Advocata*”. *Przesłanie społeczne biskupów katowickich podczas stanowych pielgrzymek kobiet do Piekar Śląskich (1966-2016)*, (301-318). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Wycisło, J. (1991). *Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich*, t. 1: *Formowanie się głównego ośrodka życia religijno-społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku*. Katowice: Inkom.

- Wycisło, J. (1995). Rok 1948 – początek stanowych pielgrzymek w obronie godności ludzkiej. *Z Piekarskich Wież* 1, nr 6, 8-15.
- Wycisło, J. (2002). Geneza sympozjów naukowych w Piekarach Śląskich. W: J. Górecki, H. Olszar (red.), *Górny Śląsk na przełomie wieków. Nadzieje i niepokoje. Świadkowie wiary* (226-229). Katowice-Piekary Śląskie: Wydawnictwo Wydziału Teologicznego UŚ.
- Zimoń, D. (2001). Słowo Metropolity Katowickiego skierowane do pielgrzymów piekarskich. Piekary, 27 maja 2001. *Wiadomości Archidiecezjalne* 69, nr 5, 261-265.
- Zimoń, D. (2002). Słowo do pielgrzymów w Piekarach Śląskich. *Wiadomości Archidiecezjalne* 70, nr 5, 249-253.
- Zimoń, D. (2004). Modlitwą i służbą naśladować Chrystusa. Słowo Metropolity Katowickiego do pielgrzymów w Piekarach Śląskich. *Wiadomości Archidiecezjalne* 72, nr 5, 185-194.
- Zimoń, D. (2005). Rodzina chrześcijańską nadzieją Trzeciego Tysiąclecia. Słowo do pielgrzymów piekarskich. *Wiadomości Archidiecezjalne* 73, nr 5, 259-264.
- Zimoń, D. (2006). „Przywracajmy nadzieję ubogim!” Słowo podczas 60. pielgrzymki ludzi pracy do Sanktuarium Matki Sprawiedliwości i Miłości Społecznej. *Wiadomości Archidiecezjalne* 74, nr 5, 267-272.
- Zimoń, D. (2007). „Przypatrzmy się powołaniu naszemu”. Słowo do pielgrzymów. *Wiadomości Archidiecezjalne* 75, nr 5, 265-271.